MİMAR SİNAN

Türkiye Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locasının

Araştırma ve Yayın Organıdır

ISSN 1301-2762

4. Büyük Üstat Mesajı ..... Kaya PAŞAKAY

6. Message from the Grand Master ..... Kaya PAŞAKAY

9. Büyük Mahfil Umumi Hey'et Toplantısı No: 5
06.01.1952 ..... Derleyen: Suha UMUR

24. Meclis-i Mebusan ve Âyan Reisi
Ahmet Rıza Bey'in Kendisine Yapılan Masonluk Teklifine
Karşı Mektubu (17 Kasım 1892) ..... Tamer AYAN

43. İslâm Ansiklopedisinin
Hürmasonluk Başlıklı Maddesi:
Farmäsüniyya ..... Çeviren: Can KAPYALI

50. Bir Masonun Biyografisi:
Namık Kemal K. ..... Eralp POLAT

78. Quatuor Coronati
(ya da Taçlandırılmış Dörtlü) ..... Hasan AKDENİZ

91. Localardan Haberler ..... Mimar SİNAN

106. Aramızdan Ayrılanlar .....Mimar SİNAN

107. Fihrist ..... Yavuz AKSEL

YIL : 2004 NO : 134

MİMAR SİNAN

Gevşemeyin, endişe etmeyin.
İnancınız sağlamsa, mutlaka başarırsınız.

Şânı Yüce Kur'an (III:139)

Kapak Kompozisyonu : ŞİNASİ BARUTÇU
YENİLİK BASIMEVİ
Tel. 243 55 72 - 245 32 48 ☆ İSTANBUL - 2005

MİMAR SİNAN

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locasının
araştırma ve yayın organıdır.

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası adına
İmtiyaz sahibi : KAYA PAŞAKAY
Yazı İşlerini fiilen idare eden : TAMER AYAN

DERGİDE ÇIKAN YAZILARIN SORUMLULUĞU YAZARLARINA AİTTİR.
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR, ÜYELERE MAHSUSTUR.
ISSN 1301-2762

SAYI : 134 Nuruziya Sokağı 25, 80050 – Beyoğlu Tel : 0 212 251 26 50 ARALIK 2004

4. **Büyük Üstat Mesajı** ..... **Kaya PAŞAKAY**

6. **Message from the Grand Master** ..... **Kaya PAŞAKAY**

9. **Büyük Mahfil Umumi Hey'et Toplantısı No: 5**
06.01.1952 ..... *Derleyen:* **Suha UMUR**

24. **Meclis-i Mebusan ve Âyan Reisi**
Ahmet Rıza Bey'in Kendisine Yapılan Masonluk Teklifine
Karşı Mektubu (17 Kasım 1892) ..... **Tamer AYAN**

43. **İslâm Ansiklopedisinin**
Hürmasonluk Başlıklı Maddesi:
Farmäsüniyya ..... *Çeviren:* **Can KAPYALI**

50. **Bir Masonun Biyografisi:**
Namık Kemal K. ..... **Eralp POLAT**

78. **Quatuor Coronati**
(ya da Taçlandırılmış Dörtlü) ..... **Hasan AKDENİZ**

91. **Localardan Haberler** ..... **Mimar SİNAN**

106. **Aramızdan Ayrılanlar** ..... **Mimar SİNAN**

107. **Fihrist** ..... **Yavuz AKSEL**

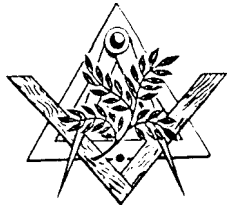

BÜYÜK ÜSTAT MESAJI

Ritüelik çalışmalarımıza ara verdiğimiz yaz aylarını bir kez daha geride bıraktık. Tekrar bir araya gelmenin sevinci içinde hepinizi Kardeş sevgilerimle selamlıyorum.

Aslında Mason ömür boyu ham taşını yontmakla yükümlü olduğundan; Masonlar için tatilin periyodik toplantılarımıza ara vermekten öte bir anlamı yoktur.

Nitekim, yaz ayları boyunca özlem yemekleriyle hep bir arada olan Kardeşlerimin her türlü konuda birbirlerine destek olarak, özellikle sağlık söz konusu olduğunda Kardeşler arası dayanışmanın en güzel örneklerini vermek yolunda yaptıkları çalışmaları görmek hepimizi mutlu etmiştir.

Bu mutluluğumuzun temelinde tüm çalışmaların ve katkıların gönüllü olarak yapılmasına özen

gösterilmesi, zorlama ve yarışmaya meydan verilmemesi prensibi yatmaktadır.

Bildiğiniz gibi bu dönemin önemli bir özelliği Büyük Loca seçimlerinin olmasıdır. Her seçimde olduğu gibi, adaylar ve taraftarlar arasında bir rekabetin olması doğaldır. Ancak bu rekabetin, evrensel ve kutsal Kardeşlik anlayışı ve davranışı sınırları içinde kalmasına ve Kardeşlik bağlarını zedelememesine özen göstermeliyiz. Rekabetin birbirimizi kötüleyerek kırma pahasına sürdürülmesi ve hele seçimden sonra da devam ettirilmesi kesinlikle Masonluğa yakışmaz.

Yeminlerimizi hatırlayalım, zaman zaman kimimiz yönetecek, kimimiz yönetileceğiz.

O halde Kardeşlerim, şimdi önümüzdeki çalışma döneminde Masonluğumuzu bir adım daha ileriye götürmek için Kardeşçe el ele verip, Masonluğun yazılı veya yazısız tüm kurallarını çiğnetmemek, toplumun gözünde Masonluğa söz getirecek davranışlardan kaçınmak, her fırsatta insanlığa yararlı olmak, küçük hesaplarla uğraşmamak, hırsımıza dur demek ve idealimiz olan kâmil veya mükemmel insana yaklaşmak için çalışmaktan başka işimiz kalmıyor. Bütün bu saydıklarımın zaten bilincinde olduğunuz inancı ile yeni dönemin tüm Localarımıza ve Masonluğumuza hayırlı olmasını diler, hepinizi Kardeş sevgilerimle kucaklarım.

Kaya PAŞAKAY
Büyük Üstat

MESSAGE FROM THE GRAND MASTER

We have once more left behind the summer months where we had given a break to our formal studies and now I would like to express my sincere regards to all my brethren with the joy of gathering together once again.

In fact, every mason is responsible for chopping his rough ashlar all life long and therefore a summer recess has no further meaning than giving a break to our periodical meetings.

During this recess period many of our brethren have gathered around lunch or dinner tables to meet each other and strengthen their masonic solidarity and seeing their

achievements in these relations especially when the health of a brother was concerned, has enhanced our graditude.

The volunteraly approach in all these efforts and contributions increases the value of all these deeds and it is a real pleasure to see that no constrain or competition has taken any effect in the achievements of our brethren.

As you may know, we are now entering a new period of our studies and an important aspect of this period is the election of the Officers of the Grand Lodge. It is very obvious that there will be a competition among the candidates and their supporters arising from the nature of an election but we must be more careful that this competition will not detoriate our universal and sacred fraternal relations and we hope that all the activities towards this purpose will be performed within the borderlines of our brotherly behaviour and tolerance. No success or victory will mend the broken heart of a brother caused by any misbehaviour arising from this competition and there is no single masonic attidute to allow us to convey this competition even beyond the elections.

We all have to remember the oaths we have taken. Some of us will administer and the remaining will obey.

My Dear Brethren,

In order to be able to carry Turkish Freemasonry one step further we all have to gather together to conform all rules, regulations and landmarks of Masonry, to avoid behaviours which will scorn our craft and

instead work harder to be more useful to humanity, prune our ambitions and improve ourselves to reach our main ideal of becoming a perfect man. I am confident that all my brethren are already aware of all these aspects and taking this opportunity I would like to wish that our new working period will bring success to all Lodges and Freemasonry.

Kaya PAŞAKAY
Grand Master

Bir Masonun Biyografisi:

NAMIK KEMAL K.

Vatan Şairi ve Gazeteci (1840 -1888)

Eralp POLAT

Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbal ile bab-ı hükûmetten

Bro. NAMIK KEMAL (1840-1888);

Namik Kemal was born in Tekirdag, in 1840. He learned French, Arabic and Persian and became a civil servant in the Department of Translation. He was particularly impressed by poet Bro. Sinasi, who encouraged him to learn Western literature and culture. He joined the New Ottomans Society, established against the regime and aimed at improving the social and political situation of the country. He wrote articles criticizing the government's policies, in different newspapers, namely, **Tasvir-i Efkar, Muhbir, Hurriyet, Hadika, Ibret** and in **Diyojen** the first comics magazine published by Bro. Teodor Kasap. He went to Paris and then to London and Supported by Bro. Mustafa Fazil Pasha. During his time in Europe, Namik Kemal studied law with Emile Accolas in Paris, with Fanton in London and became friends with historian Leon Cahun. He wrote an effective and ironic play named **Vatan yahut Silistre** (Motherland or Silistre) in Gallipoli and it was performed in Istanbul. Because of the play, Namik Kemal was arrested and was exiled to Cyprus in 1873 and returned to Istanbul in 1876. He became a member of

the Council of State and worked on the committee preparing the constitution, during which, he was criticized for the article 113 of the constitution, which authorized the Sultan to exile anyone if the national security was concerned. Ironically, based on this article, he was arrested in 1877 and was exiled to Midilli *(Mytilene)* Island and became the Governor of Midilli *(Mytilene)* in 1879. He passed away in Sakiz *(Chios)* Island in 1888 and buried in Bolayir, Gallipoli.

Bro. Namık Kemal was initiated in October 1872 by Worshipful Master Cleanti Scalieri in the I Proodos Lodge in Istanbul attached to the Grand Orient of France which was working in Greek language and he resigned from the lodge along with other Turkish brethren.

GİRİŞ

Namık Kemal'in sadece yaşadığı dönemde değil, onu takip eden Cumhuriyet döneminde de önemli roller üstlenen mühim şahsiyetleri etkisi altında bıraktığını öncelikle belirtmek gerekir. Edebiyatçı, toplum bilimci, düşünür, aydın, tarihçi, gazeteci, siyaset adamı ve lider... Bütün bu özellikler bir yaşam incelenirken kaç insanın hayatında aynı anda bulunabilir bilinemez, ancak Namık Kemal K.'in kısa süren hayatı incelendiğinde bu özelliklerin her birine ayrı ayrı rastlanmaktadır.

Bir düşünce adamının sadece kendi dönemine değil sonraki dönemlere de nasıl damgasını vurabildiği -Ali Fuat Cebesoy'un ağzından- anılarında şu şekilde aktarılmaktadır;

Bu yazılarım, rahmetli arkadaşım Atatürk'le beraber okul sıralarında geçen müşterek hayatın tam bir hikâyesi olmaktan uzaktır. Bazı olaylar, yarım yüzyılı bulan bir geçmişin unutulan bulutları arasında yitip gitmişlerdir. Şimdi onları ben de hatırlayamıyorum. Fakat okul idaresinin aldığı bütün önlemlere rağmen yatakhanede gizli gizli okuduğumuzu nasıl unutabilirim?

Mustafa Kemal'in bir gece vakti yanıma gelerek, Kemal'in Vatan Kasidesi'nin teksirle çoğaltılmış bir kopyasını: "Fuat kardeşim, bunu ezberleyelim" diye bana verirken yavaş bir sesle, fakat büyük bir heyecanla okuduğu:

> *Felek, her türlü esbab-ı cefasın toplasın, gelsin*
> *Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azimetten.*

dizelerini nasıl unutabilirim.

Namık Kemal K.

Söz Namık Kemal'den açılmışken, küçük bir anımı da burada anlatmak isterim. Bir gün üç beş arkadaş, yenilgiyle sonuçlanan 1877 -1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı konuşuyorduk. Mustafa Kemal, birden üzüntüyle Namık Kemal'in:

Vatanın bağrına düşman dayamış hançerini
Yokmuş kurtacak bahtı kara maderini.

dizelerini okumuştu.

Milli Mücadele yıllarıydı. Heyeti Temsiliye, merkezini Ankara'ya taşımak kararını vermişti. 18 Aralık 1919'da arkadaşlarıyla beraber Sivas'tan ayrılan Mustafa Kemal, 24 Aralıkta Kırşehir'e gelmişti. Burada Gençler Derneği'nde bir konuşma yapmıştı. Geceleyin onuruna fener alayları düzenleyen halka, yukarıdaki dizeleri aşağıdaki biçimde değiştirerek okumuştu:

Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini
Elbet bulunur kurtaracak bahtı kara maderini.

Düşman İzmir'e çoktan çıkmış, vatanın bağrına hançerini dayamıştı. Fakat onu kurtaracak Türk bulunmuştu. Bu büyük Türk, benim aziz arkadaşım Atatürk'tü.

Hangi ülkede olursa olsun, bütün kültürel gelişim hareketleri içinde, edebiyat, hep ön planda gelen bir rol oynamıştır; fikir hareketlerinin ilk saflarında yer alan yazarlar, yeniliklerin ve gelişim süreçlerinin sözcüleri olmuşlardır. Bu saptama Türkiye için de geçerlidir. Türkiye'de, ülkenin sosyal ve kültürel gelişmesinde bir rol oynamış yazarlar arasında, Namık Kemal, önemli şahsiyetlerden biri olarak görülmüştür; ona modern Türk edebiyatının babası diye bakılır. Namık Kemal, Avrupa'dan gelen türleri ilk kez uygulayan ve bir edebi yenilik gereksinmesini duyan insan olsa da, içinde doğduğu manevi dünyaya derin-

Namık Kemal K.

den derine bağlı kaldı yine de; yani, hep Osmanlı yurduna sadakatini sürdürdü.

İrene Melikoff bir makalesinde Namık Kemal'in Bektaşiliğini ve Masonluğunu şu şekilde değerlendirmektedir:

"...Manevi bakımdan kendisini Sufi tarikatlar dünyasına bağlayan göbek bağını hiç bir zaman koparmadı. Namık Kemal Bektaşi bir ailede dünyaya geldi. Bektaşiliğini büyük bir ihtimalle anne tarafından alan Kemal'in entelektüel gelişiminde Bektaşiliğin önemli etkileri görülmektedir. Liberal, hoşgörücü ve benimsenmiş töre ve inançlara karşı bağımsız görüşlerin ön plana çıktığı Bektaşilik, ezilmişlerin destekleriyle Osmanlı topraklarında entelektüel yaşamı sanatın farklı kollarıyla, özellikle şiir ve müzik olarak, etkilemiştir.

Kerbela olaylarıyla mistik ve dinsel bir niteliği haiz davalarında Bektaşiler, siyasal bir renk getirerek her türlü adaletsizlik ve baskıyla karşılaşan herkes için simgesel bir hale geldiler. Namık Kemal'in çocukluğundan başlayarak yoğrulduğu bu düşünceler ile Avrupa'nın etkisi altında öğrendiği liberal, hoşgörülükçü, çeşitli sınıflardaki ayrımcılığı dile getiren ülküler birbirini tamamlar halde bütünlük göstermiştir. 1826 yılından itibaren gizliliğe itilen Bektaşiler, Masonlar nezdinde aynı ülküyü paylaştıkları için -yani liberalizm, hoşgörürlük, herkesçe benimsenmiş töre ve inançlar karşısında bağımsızlık ve ruhbana karşı oluş- destek bulmuşlardır...„

YAŞAMI

Namık Kemal, 21 Aralık 1840'ta Tekirdağ'da doğdu. Müneccimbaşı Mustafa Asım Bey ile Fatma Zehra Hanım'ın oğludur. Sekiz yaşındayken annesinin babası olan dedesi Abdüllatif Paşa'nın yanına alındı. Bir yıl İstanbul'da Beyazıt ve Valide rüştiyelerinde okudu. Rumeli ve

Namık Kemal Müzesi - Bolayır

Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde görevler alan dedesiyle birlikte dolaştı. 1851 -1854 yılları arasında Kars'ta bulundukları dönem müderris ve şair Seyyit Mehmet Hamit Efendi tarafından yetiştirildi. Abdüllatif Paşa'nın Kars'taki mutasarrıf kaymakamlığı görevinden açığa alınması üzerine, bir yıl kadar kaldıkları İstanbul'da yine özel olarak Arapça ve Farsça öğrenim gördü. Bir süre sonra yine kaymakamlık görevi verilen dedesiyle birlikte, 15 Mayıs 1855 tarihinde bu kez Sofya'ya gitti. Gençliğinin ilk günlerinde Sofya'da geçirdiği iki yıl Namık Kemal'e yeni öğrenim olanakları kazandırmıştı. Fransızcaya ve ilk şiir denemelerine bu şehirde başladı. Gençliğinin şiir defterlerinde, İran ve Arap yazarlarının etkisinde yazılmış gazeller bulunmaktadır. **Kerbela Mersiyesi** (yani Kerbela şehitlerine dökülen gözyaşlarını) dile getiren şiirler de vardır. Namık Kemal'in şiirlerinde Ali aşkıyla dolup taşan mısralar da görülmektedir.

1856 tarihinde Niş Kadısı Mustafa Ragıp Efendi'nin kızı Nesime Hanım'la Sofya'da evlenmiştir. 1857'de Abdüllatif Paşa'nın işinden yine ayrılması üzerine İstanbul'a gelen Namık Kemal, bir süre sonra Tercüme Odası'na girdi ve hem edebiyat, hem düşün adamı kişiliğinin oluşması yolunda kendisine çok şey kazandıran bir ortam içinde yetişme olanağı buldu, Fransızcasını ilerletti. Öte yandan dönemin düşün ve sanat adamlarının toplantılarına katılmaya başlamış, aralarında

Galip Bey (1828- 1867)[1], Arif Hikmet (1839 -1903)[2], Şeyh Osman Şems (1813 -1893)[3] gibi ünlü şairlerin de bulunduğu Encümen-i Şura[4] çevresindeki kişilerle tanışmıştı.. Bu evrede şiir tutkusuyla, Arif Hikmet'in evinde toplanan şairler arasında Encümen-i Şuara'nın üstadı sayılan Mustafa Galip'in sevgisini kazandı.

Namık Kemal kuşağının yetiştiği bu toplumsal ortamda Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra gelen sermaye ile birlikte 19. yüzyılın kimi kültür olanakları da girmiş ve aydınlar, devlet, reform, rejim, insan hakları konularında ilk bilgileri edinmişlerdi. Fransa'da yaşayan Agâh Efendi K. [5]'in ülkeye dönüşünde Şinasi K. [6]'la birlikte *Tercüman-ı Ahval*'i çıkarmasından sonra gazeteler giderek dönemin yaşamına karıştı. Öte yandan, medreseye bağlı okulların yanı sıra dinsel eğitimin dışında öğrenim kurumlarının açılması, asker-sivil okumuşların nicel olarak artışını sağlıyor, genellikle Osmanlı soylularından ya da bürokrasisinden gelen gençler, oluşum durumundaki burjuvazinin ilk sözcüleri olarak mutlakıyetçi iktidarın karşısında yer alıyordu. Namık Kemal' in beş yıl süreyle çalıştığı Tercüme Odası [7] da bu tür okumuşların toplandığı kurumlardan biriydi. Genç şair, bu çevrede daha önce de belirttiğimiz gibi, hem düşün adamı kişiliğini geliştirme olanağı buldu; hem de düşün ve eylem adamlarıyla tanıştı. Şinasi ile yakınlık kurması 1862'den itibaren, 22 yaşındayken, *Tasvir-i Efkâr*'da yazma olanağı sağladı. Bu evrede okumuşların ilk olarak yazılarında, arkadaş çevrelerinde, basımevlerinde geliştirdikleri muhalefet giderek birtakım gizli örgütlere dönüşüyor, örgütlenme açık muhalefeti, muhalefet örgütlenmeyi oluşturuyordu.

---

(1) Leskofçalı Mustafa Galip Bey (1828 -1867): 19. yüzyıl ortalarında en büyük divan üstatlarının eserleri derecesinde değerli şiirleriyle tanınmış bir şairdir.

(2) Hersekli Arif Hikmet (1839 -1903): 19. yüzyıl sonlarında divan edebiyatını kuvvetle yaşatan şairlerdendir.

(3) Şeyh Osman Şems (1813 -1893): Üstatça şiirlerle tanınmış bir Kadiri şeyhidir.

(4) Encümen-i Şuara = Şairler Meclisi

(5) Agâh Efendi K. (İstanbul 1832 - Atina 1885): Gazeteci ve devlet adamı. İlk özel Türkçe gazeteyi yayımlamış, posta nazırlığı sırasında posta pulu kullanımını başlatmıştır.

(6) Şinasi K. (İstanbul 1826 - İstanbul 1871): Tanzimat edebiyatının önde gelen temsilcilerinden şair, yazar ve gazeteci. Şair evlenmesi adlı bir perdelik komedisi, Batılı anlamda ilk Türkçe oyundur.

(7) Tercüme Odası: Osmanlı Devleti'nin dış ilişkilerinde çevirmenlik yapacak kamu görevlilerini yetiştirmek üzere oluşturulan birim.

Namık Kemal K. ve Ziya Paşa K.

Haziran 1865'de Yeni Osmanlılar[8] adlı örgütün İstanbul'daki ilk kuruluş toplantısına katıldığı zaman Namık Kemal sadece 25 yaşında bir gençti. Örgütün içinde, ya da yanında olduğu bilinen kimseler arasında Ahmet Mithat Efendi, Recaizade Ekrem gibi edebiyat adamları, Mustafa Asım Paşa, Şirvanizade Rüştü Paşa, Feriki Macar Ömer Paşa gibi devlet adamları vardı. *Tasvir-i Efkâr* ve Ali Suavi [9]'nin çıkardığı *Muhbir* gazetelerinde, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin gizli toplantılarında alınan kararlar doğrultusunda yapılan yayın, özellikle Ali Suavi'nin Millet Meclisi Usulü'nden söz açan yazısı Babıâli'yi baskıya yöneltti; çok geçmeden de gazete kapatıldı. Ali Suavi Kastamonu'ya sürüldü. Namık Kemal Erzurum vali muavinliğine, Ziya Paşa[10] Kıbrıs mutasarrıflığına atanarak İstanbul'dan uzaklaştırıldılar. Padişah Abdülaziz'e karşı olanlardan Mısırlı Hıdiv ailesinden Prens Mustafa Fazıl Paşa K.[11], Namık Kemal K. ile Ziya Paşa K.'i şu mektupla Paris'e çağırdı:

«Sizler memleketimizin münevver fikirleriyle şöhret kazanmış iki kalem sahibisiniz. Hamiyetiniz, dirayetiniz, sizi çekemeyen ve memuriyetle sürmek isteyen vatan hainleri tarafından bile takdir edilmektedir. Çok geniş olan hürriyet sahasında vatanın saadet ve selametine kaleminizle hizmet etmek zamanıdır. Sizi ben, hizmeti beraber yap-

(8) *Yeni Osmanlılar: Osmanlı döneminde meşruti yönetime geçiş için mücadele veren gizli örgüt. Harekete yön vermeye çalışan aydınlar genel olarak bir Osmanlıcılık ideolojisini yaratmaya çalışıyorlardı.*

(9) *Ali Suavi K. (İstanbul 1839 - İstanbul 1878): Osmanlı düşünür, gazeteci, siyaset adamı. V. Murat'ı tahta çıkarmak amacıyla Çırağan Olayı olarak adlandırılan eylemi düzenledi. Beşiktaş muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa'nın kafasına vurduğu sopayla öldürüldü.. Ali Suavi, Yeni Osmanlılar arasında medrese eğitimi almış tek kişidir.*

(10) *Ziya Paşa K. (İstanbul 1825 - İstanbul 1880): Türk edebiyatında Batılılaşmanın öncülerinden Osmanlı şair ve yazar.*

(11) *Prens Mustafa Fazıl Paşa K. (1829 -1875): Osmanlı devlet adamı. Avrupa'da Yeni Osmanlılara parasal destek sağlamıştır.*

mak için Paris'e davet ediyorum. Yaradılışınızda bulunan vatanperverlik ve faziletten anlıyorum ki, aynı hamiyet neticesi olan bu davete icabet buyurulur. Hiçbir başka fikre hamledilmeyeceğinden emin olduğum için beyan ederim ki, maksadı elde edinceye kadar, hepimizi ve beraber getirmeye lüzum gördüğünüz kalem ve hamiyet sahiplerini rahatça yaşatacak kadar param var, emrinize amadedir."

Mustafa Fazıl Paşa daha önce Padişah Abdülaziz'e gönderdiği mektupla dönemin muhalifleri arasında adı duyulmuş, ayrıca *"milletlerin hukukunu tahdit ve tayin eden din ve mezhep değildir. Ve din ezeli hakikat katında kalmazsa, yani dünya işlerine müdahale ederse, her şeyi bozar ve kendisi de bozulur"* biçiminde görüşlerle gençlerin güvenini kazanmıştır. Meşruti bir yönetim gerçekleştirilirse Mustafa Fazıl Paşa'yı Sadrazam olarak görmek isteyenler çoktu.

Mustafa Fazıl Paşa'nın çağrısı üzerine 17 Mayıs 1867 tarihinde Namık Kemal ve Ziya Paşa Paris'e kaçtılar. Bir süre sonra da orada toplanan dokuz ihtilalci, Mustafa Fazıl Paşa'nın başkanlığında Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin ilk yönetim kurulunu meydana getirdiler. Aralarında ilk Türkçe özel gazete olan *Tercüman-ı Ahval*'i çıkaran Agâh Efendi K., Ali Suavi K., Ziya Paşa K. gibi düşün ve eylem adamlarının bulunduğu bu kuruluşta Namık Kemal'e de görev verildiği zaman 27 yaşındaydı.

Ali Suavi K.

Paris'te uzun süre sürekli olarak *Muhbir* (31 Ağustos 1867) gazetesine yazıyor, bir yandan da felsefe, edebiyat, hukuk, toplumbilim alanlarında kendisini eğitmeye, dönemin bilim adamlarıyla tanışarak onlardan yararlanmaya çalışıyordu. Bir süre sonra Ali Suavi ile görüş ayrılığına düşünce, Ziya Paşa ile birlikte Londra'ya geçen Namık Kemal, orada çıkardıkları *Hürriyet* gazetesinde yazmaya başladı. Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleri

arasındaki kaynaşmalar, anlaşmazlıklar giderek kopmalara yol açıyor, zaten gerçek bir düşün savaşçısı olmayan Mustafa Fazıl Paşa da sadrazamlık umudu azaldıkça mücadele arkadaşlarına eskisi gibi davranmıyordu. Nitekim Padişah Abdülaziz'in Avrupa gezisi, Mısırlı prensin ülkücülüğünün içyüzünü ortaya çıkarmaya yetti.

Mithat Cemal Kuntay[12], Prens'in 29 Haziran 1867 günü Abdülaziz' i karşılayışını şöyle anlatır:

"Osmanlı donanmasının Sultaniye adlı taht vapurundaki Padişah, dört defa atılan topların gürültüsü içinden ecdatlaşarak Fransa'ya çıktığı zaman ayağına kapanan iki Mısırlıdan biri Hıdiv İsmail Paşa [13] ötekisi Prens Mustafa Fazıl'dır..."

Ve sorar:

"...Memleketi beraber kurtarmak için Kemal'i yanına çağıran Mustafa Fazıl, memleketi batıran adamın ayağını öpmeye nasıl gidiyordu?"

Karşılığı da şöyledir:

"...Mustafa Fazıl Paşa, Sultan Aziz'in ayağına kapanarak İstanbul'a döndükten sonra, Padişah pabucundan kalkan yüzünün siyasi rengi artık belli olmuştu..."

Divan-ı Ahkâm-ı Adliye[14] nazırlığına getirilen Mustafa Fazıl Paşa'nın durumunun Namık Kemal'de büyük tepki yarattığı söylenemez. Namık Kemal, Sadrazam Ali Paşa'dan özür dileyerek bağışlanmasını rica ettiği takdirde ülkesine serbestçe dönebileceğini yazıyordu. Güç durumdaydı, ama Ebüzziya Tevfik[15]'in belirttiğine göre, öneriyi tepkiyle karşıladı ve Paşa'nın mektubunu İstanbul'a geri gönderdi. Viyana Elçisi Halil Şerif Beyler[16] Sadrazam'ın kayıtsız koşulsuz İstanbul'a dönmesini içtenlikle istediğini yazdılar. Namık Kemal'in kuşkusuz bu çağrıların hükümetin başında bulunan kişinin uzlaşma önerisi olduğunu algılayacak kadar deneyimi vardı.

---

(12) Mithat Cemal Kuntay (1885 -1956): Özellikle tek romanı Üç İstanbul'la tanınan şair ve yazar.

(13) Hıdiv İsmail Paşa (1830 -1895): 1867 -79 arasında Mısır hıdivi. İngiltere'nin 1882'de Mısır'ı işgal etmesinde, İsmail Paşa döneminde alınan dış borçların olağanüstü bir düzeye ulaşması önemli rol oynamıştır.

(14) Divan-ı Ahkâm-ı Adliye = Yargıtay

(15) Ebüzziya Tevfik (1849 -1913): Yayımcılığın teknik ve estetik bakımdan gelişmesine katkıda bulunan Osmanlı gazeteci ve yayımcı.

(16) Halil Şerif Paşa (ölm. 1878): Mısır prensi. Avrupa'da eğitim gördü. Mısır Hıdivliği işlerinde çalıştı. Bir süre sonra İstanbul'a gelerek hariciyeye girdi. Atina (1858), Petersburg (1861), Viyana (1868) elçisi oldu. Üç yıl sonra vezirliğe ve Hariciye Nazırlığı'na getirildi. İki defa Paris elçiliğine tayin edildi.

Namık Kemal'in İstanbul'a döndüğü günlerde Abdülaziz tamamıyla pasif ve savurgan bir hayata düşmüş, ayrıca kendisini her isteğinde onaylayan kişileri devletin sorumlu katlarına getirerek yönetim mekanizmasını da büsbütün bozmuştu. Bu durum, daha önce de belirttiğimiz gibi orta tabakanın asker-sivil okumuşlarını düşündürüyor, "Tutulacak doğru yol nedir?" sorusunu aramaya çalışanlar çoğalıyordu. Saray ve hükümet önünü almakta güçlük çektiği sert eleştiriler karşısındaydı. Bu yıllarda (1870) çıkan *İnkılâp* adlı gazeteden aldığım şu bölüme dikkatinizi çekmek isterim:

"...Padişah çıldırdı. İşi gücü pehlivan güreştirmek, zuhuri kolu oynatmak, koç dövüştürmek, ceddi alasının sandukasına astığı Osmanlı nişanını -ki mükâfat ve iftihar nişanı olacaktır- koçların ve zuhuri kolu maskaralarının boynuna boynuzlarına takmak... Zavallı deli, hainler elinde zulüm ve fesat aleti olmuş... Hilafeti sakat ve hal'li vaciptir."

Namık Kemal'in yazılarından anlaşılacağı üzere orta tabaka gelişmekte olan kapitalizmin sömürgeleştirme politikası karşısında büsbütün gözü kapalı değildir. Namık Kemal'in İstanbul'a döndükten sonra uzun süre Sadrazam Ali Paşa'nın ölümüne kadar (7 Eylül 1871) sustuğu söylenebilir. Sadrazam'ın ölümünden sonra, önce birkaç arkadaşıyla birlikte *İstikbal* adlı bir gazete çıkarmak istediyse de hükümet izin vermeyince *Hadika* gazetesinde ve Teodor Kasap K.'in yayımladığı Türkçe ilk güldürü dergisi olarak bilinen *Diyojen*'de yazmaya başladı. Bu derginin de kapatılması üzerine arkadaşlarıyla *İbret* gazetesini kiraladılar. İbret hazırlanırken, yazarların aynı görüş açısına bağlı kalmasına özen gösteriliyor, fikirlerin birbirini tamamlamasına çalışılıyordu.

13 Haziran 1872'de başlayan bu yayın, 9 Temmuz 1872 günü hükümetçe yasaklandı. Namık Kemal de Gelibolu mutasarrıflığına atanarak İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Kısa süre sonra eşraf ve memurlarla kimi olumsuz gördüğü işleri düzeltmek amacıyla toplantılar yaptığından çıkar çevrelerinin şikâyetleri sonucu görevinden azledilerek dönüşü serbest bırakıldı (25 Aralık 1872). Bu evrede *İbret*'in 82 -95. sayılarında "B.M." inisyaliyle, 97. sayıdan sonra "Kemal" imzasıyla yazmaya başladı. Gelen bir yazıda 129, 130, 131 sayılı *İbret*'te çıkan makalelerde hükümetin tutumuyla bağdaşamayacak birtakım yorumları kapsayan düşünceler yayımlandığı gerekçesiyle gazetenin yasaklandığı bildiriliyordu. Namık Kemal, bir ek çıkararak durumu kamuoyuna açıklarken şöyle yazmaktadır:

دیوژن

Teodor Kasap K. tarafından basılan
"Diyojen" dergisinin ilk sayısı
23 Kasım 1870

"Madem ki matbuat nizamnamesi işlemiyor, madem ki hükümetin gazetelerce kullanılmasını istediği meslek dilini keşfetmek kabil değildir; arada ***İbret*** *gazetesi gibi vatan dostu, ilerleme yanlısı olan yayın organının bir tesadüf veya bir yanlışlık uğruna feda olagelmesi tabii görülür.*

İşte ***İbret,*** *vatanperverlik yolunda mahvoluncaya kadar sebat etti. Sonuçta bir sükût köşesine çekildi. Beis yok! Dünyada kim kalmış? Ne baki olmuş?*

Yaşasın vatan!"

İbret Gazetesi - İlk Sayısının Başlığı
13 Haziran - 9 Temmuz 1872

21 Mart gecesi ise, ***Vatan Yahut Silistre*** ilk kez Gedikpaşa'da Güllü Agop K.'in tiyatrosu'nda oynanmış, büyük ilgi görmüştü. Sivil ve asker okumuşlar bir sanat yapıtında vatan kavramına bağlı coşkuları ilk kez duymanın yarattığı duygusal bir havaya girmişti. Söz, yaşamın içinde önceden kestirilemeyen bir etkinlik alanı yaratıyor tarihin o aşamasında bu yeni kavramı kimliklerinde duyan kişilerin meydana çıkardığı iki kurum varlığını ispat ediyordu: Okul ve kışla... Sahneden okula ve kışlaya sıçrayan vatan ve hürriyet ateşi, sokakta da kendine özgü bir dinamizme açılıvermişti. **"Yaşasın hürriyet! Yaşasın Kemal!"**

Bu ses Mithat Cemal'in belirttiği gibi, Doğuda yalnız padişah için kullanılan mastarı değiştirmiş, orta tabaka bilinçaltında yatan «tebaa» olma sıkıntısını parçalama güdüsünün ilk gösterisini yapmıştı. Olay, sarayı gerçekten şaşkına döndürmüştü. Namık Kemal, cesaretini kullanacağı alanı kestirdiği zaman yarattığı etkiyle kalemini gerçekten kılıç gibi kullanıyor, okumuşların vicdanında vazgeçilmez yankılar yaratıyordu. Abdülaziz ve çevresi çareyi yalnızca *İbret*'i kapatmakla yetinmeyip bu gücü İstanbul dışına göndermekte bularak Magosa Kalesi'ne kalebent olmak üzere Kıbrıs'a sürgün fermanı çıkardı. Namık Kemal, önceleri Magosa'da kale topçu binasının bodrum odasında düpedüz cezaevi hayatı yaşadı. Sonraları yeri değiştirildi, belli kesimlerde dolaşma ve en önemlisi yazma, İstanbul'la mektuplaşma olanağı sağlandı. İki yıl sürgün kaldığı Magosa'daki ilk gününü kendi kaleminden şu şekilde yazmıştır:

"Magosa'ya yarım saat kala güneş battı. Buranın batısı dağlar, ormanlar içinde bulunduğundan, şafağın bin türlü karanlık renkler içinde görünüşü o denli semavi idi ki eğer Küçüksu'da şevk ve muhabbet âleminde öyle bir guruba rastlasaydım, elimde olmadan saatlerce ağlardım. Bulunduğum durumda ise gözlerime çarpan manzara üzgün gönlümü hiç etkilemedi. Kafamda aşağı yukarı meydana gelen düşünce, işte güneş batıyor; yarın yine doğar kaba düşüncesinden başka bir şey değildi"

Magosa'daki yaşamı üzerine açıklık getiren kimi mektuplarından sürgün ayları uzadıkça, yalnızlık duygularının çöktüğünü anlarız. Duygusallığın yarattığı bu insani zayıflıkların ruhsal bir çöküntüye yol açmadığı, şairin bireysel direnme gücünü koruyarak, sürgün günlerinde ***Zavallı Çocuk, Akif Bey, Gülnihal, Kara Bela*** gibi yapıtlarını yazmasıyla saptanmıştır.

Bürokrasinin devlet yönetiminde ağırlığı olan liberal eğilimli kanadının Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal çıkmazdan kurtulmanın yolunu tek amaca bağladığını belirtmiştik. Bu amaç, Meşrutiyet'in ilanıdır. Bunu gerçekleştirmek için paşalar feodal dinci kanadın bir kesimiyle anlaşarak önce Sadrazam Mahmut Nedim Paşa[17] ile Şeyhülislam Hasan Fehmi

(17) Sadrazam Mahmut Nedim Paşa (1818 - 1883): Osmanlı sadrazamı. Reform karşıtı ve tutucu politikalarıyla Abdülaziz'in otoritesini güçlendirmiş, Batılılaşma doğrultusundaki reformların zayıflamasına yol açmıştır.

Efendi[18]'nin düşürülmesini planladılar. 10 Mayıs 1876'da medrese öğrencileri harekete geçirildi. Öğrenciler kalabalık gruplar halinde Babıâli'ye yürüdüler. Abdülaziz, geliştirilen hareketten çekinerek sadrazam ile şeyhülislamı görevinden almak zorunda kaldı. Yeni kabine Mütercim Rüştü Paşa K.'in sadrazamlığında kuruldu. Mithat Paşa önce Vükela Heyeti'ne memur edildi, sonra Şûra-ı Devlet Reisliği'ne[19] atandı; şeyhülislamlığa da liberallerin isteklerine karşı koymayacak olan Hasan Hayrullah Efendi getirildi.

İlk başarıdan sonra Padişah'ın düşürülmesi girişiminde kara ve deniz kuvvetleri komutanlarının yandaş durumları sağlanınca olaylar sonuca doğru kolayca gelişmeye başladı. 27 Mayıs 1876 günü son toplantılarını yapan darbeciler, gerekirse İngiliz donanmasının da yardımcı olmasını sağladılar. Sonradan Amiral olarak Osmanlı donanmasında görev verilen İngiliz Harbord Paşa (Hobart) K.[20] da darbeci komutanlar arasında bulunuyor, hareket, kimi tarihçileri- örneğin Mithat Cemal Kuntay- "İstanbul'da bir gizli İngiltere vardı" gibi haklı yorumlara götürecek kadar dışa bağlı biçimde gelişiyordu. Sonucun, 29/30 Mayıs gecesi, darbecilerin atadıkları şeyhülislamdan; *"Sultan olan zat, iktisat ve siyaset işlerinden habersiz bulunması, millet ve memleketi tahrip edip bekasında zarar, hallinde faide görülmekte hal edildi..."* fetvası alınarak Beşiktaş Sarayı kuşatıldı. Ve aynı gece V.Murat yeni padişah olarak ilan edildi.

V. Murat'ın tahta getirilmesinden hemen sonra çıkarılan af sonucu öteki sürgünlerle birlikte İstanbul'a dönen -7 Haziran 1876- Namık Kemal ve Ziya Paşa'ya Şûra-ı Devlet'te ve Kanun-i Esasi'yi hazırlayacak kurulda görev verildi. Bu arada V. Murat'ın hastalığı artmış, kendisini bilmez duruma gelmişti. Mithat Paşa ve arkadaşları Şehzade II. Abdülhamit'i Meşrutiyet'in ilanına engel olmayacağı üzerine söz alarak tahta çıkardılar (31 Ağustos 1876). Anayasa çalışmalarını gerçekleştirecek kurulda yeni padişaha bağlı devlet adamları da vardı. Padişaha böyle olağanüstü yetki tanıyan bir maddenin aslında, anayasayı süs haline getireceği çok açıkken Namık Kemal, Mithat Paşa ve arkadaşları bu hususu farklı değerlendirmişlerdir. Çok az kimse -belki de

---

(18) Şeyhülislam Hasan Fehmi (Medine 1885): Şehzade Abdülaziz'in hocası, 1868'de Şeyhülislam oldu. Üç sene sonra görevinden ayrıldı. 1874 tarihinde yeniden Şeyhülislam oldu. 1877 yılında azledildi ve Medine'ye gönderildi.

(19) Şûra-ı Devlet Reisliği'ne = Danıştay Başkanlığı

(20) Augustus Charles Hobart-Hampden Paşa K. (1822 -1886): 1867'da Osmanlı hizmetine girdi. 1881'de Mareşal Amiral olan Hobart Paşa Osmanlılarda bu rütbeyi alan ilk Hıristiyandır. İngilizce kaynaklar onun Mason olduğunu söylemektedir. İstanbul'daki İngiltere Bulwer Locasına mensup olduğu belirtilmiştir.

sadece Diyojen gazetesi sahibi Teodor Kasap K.- anayasanın 113. maddeyle büyük bir yalan haline getirildiğinin farkına vardı ve eleştirmekten de çekinmedi. Padişahın almayı başardığı olağanüstü yetkiden ötürü anayasayı ölü doğmuş çocuk sayan bürokrasinin pek küçük azınlığının yanı sıra, *"Meşrutiyet gâvur icadıdır. Memlekete zarar verir"* diyerek anayasayı beğenmeyenler de vardı.

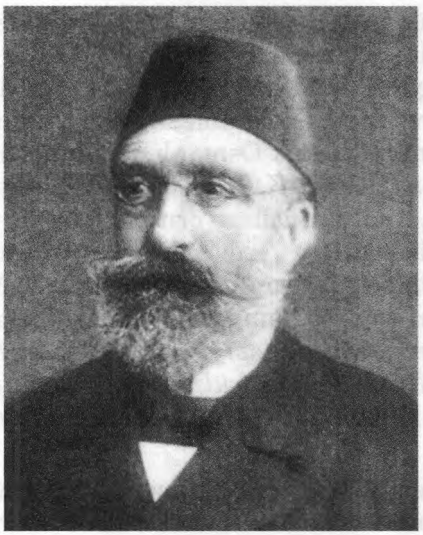

Mithat Paşa

Mithat Paşa ile Namık Kemal'in bu girişimler karşısında öngördükleri önlemler beklenenden farklıydı: "Mahkemesiz Sürgün"(21). Namık Kemal'in kişiliğine olağanüstü hayranlık besleyen tarihçiler bile bu durumu "hayatındaki en büyük yanlış" olarak niteledikleri halde bu görüş Osmanlı devletinin bekasının sağlanması için son derece gerekli bir hareket tarzı olarak cereyan etmiş ve şairi *İttihat* gazetesinde Havadis-i Dâhiliye, Meclis-i Ûmumi adlarında makaleler yazmaya da sevk etmiştir. Yıllar yılı hürriyet kavramını bir coşku halinde işleyen kalem, bu makalelerde 20. yüzyılın zorbalık rejimlerinde de yöneticilerin sık sık başvurdukları görülen *"devletin hukukunu korumak", "yerli ve yabancıların fitne aleti"* olmak biçiminde suçlamalarla, 113. maddenin(22) tanıdığı "mahkemesiz sürgün etme" yetkisinin kesinlikle uygulanmasını istiyordu.

(21) 113. madde: Devlet Reisine icab eden kişileri memalik-i Osmaniyyede'den uzaklaştırma yetkisini veriyordu.

(22) 113. madde "Mülkün bir cihetinde ihtilal zuhur edeceğini müeyyide asar ve emaret görüldüğü halde Hükümet-i seniyenin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten (idare-i örfiyye) ilanına hakkı vardır. (İdare-i örfiyye) kavinin ve nizamat-ı mülkiyenin muvakkaten tatilinden ibaret olup (idare-i örfiyye) tahtında bulunan mahallin suret-i idaresi nizam-ı mahsus ile tayin olunacaktır. Hükümetin emniyetini ihlal ettikleri idare-i zabıtanın tahkikat-ı mevsukası üzerine sabit olanları memalik-i mahrusa-i şahaneden ihraç ve teb'id etmek münhasıran Zat-ı Hazret-i Padişahînin yedd-i iktidarındadır.

II. Abdülhamit'in, anayasanın kendisine verdiği yetkiyi güya istemeyerek anayasa eleştiricilerine karşı kullandıktan sonra aynı silahı Mithat Paşa ile Namık Kemal'in göğsüne çevirmesi güç olmadı. Halka dayanmayan bir darbe ortamında bürokrasinin kendi içindeki çelişmelerden ustaca yararlanmasını bilen II. Abdülhamit oyunu kazanmıştı. Nitekim çok da geçmeden, Mebuslar Meclisi'nin açıldığı gün Sadrazam Mithat Paşa ile Devlet Şûrası üyesi Namık Kemal'i tutuklamaktan da çekinmedi. Cezaevinde 40 gün... Soruşturmalar... Düzmece raporlar... Yine de işlemediği suçlardan ötürü Namık Kemal'i mahkûm etmeye yetmemişti. Mahkeme başkanı Abdüllatif Suphi Paşa ve öteki üyeler beraat kararı vermek zorunda kaldılar. Dönemin koşulları, II. Abdülhamit'in gücü göz önünde tutularak bir "hukuka bağlılık gösterisi" olarak da kabul edilebilecek olan bu mahkeme kararından sonra Namık Kemal maaşı ödenmek koşuluyla Midilli adasına sürgün edildi. İki yıl sonra da Avrupa'ya kaçması ihtimali göz önünde bulundurularak yüksek bir rütbeyle mutasarrıflık verildi. Namık Kemal, kendisini affedip sürgün hayatına son veren Sultan Abdülhamit'i adeta tahttan indirmekle tehdit etmiş; Sultan Abdülaziz'in ve Sultan V.Murat'ın tahttan indirilmesi olayını hatırlatarak *"iki defa tekrarlanan bir şey üçüncü defa da tekrarlanır"* manasına gelen, *"eş'şey'ü, la yüsenna illa vekad yüselles"* mısrasını söylemiş ve tekrar sürgün cezasına çarptırılmıştır.

Beş yıl süren (1879 -1884) Midilli'deki yaşamında Namık Kemal'in kendisini tamamen ***Osmanlı Tarihi***'ni yazmaya verdiği söylenebilir. Tutku adamı kimliği bu çalışmada da ortaya çıkmış, daha önce askeri tarih olarak yaptığı hazırlığı genişleterek büyük bir tarih haline getirme düşünüsü, bu yılların başlıca amacı halini almıştı. Dostlarına:

> *"...Nemelazım ben şimdi tarihimle meşgulüm. İyi çalışıyorum. / Bu kitap meydana çıkarsa Devlet-i Aliye'nin elde doğru bir tarihi bulunacak. Günde sekiz saat çalışıyor, tatil günleri dışında her gün hükümete gidiyorum. /Tarih deyip geçme. Vallahi gece rüyama giriyor. Şimdi Fatih'i bitirmek üzereyim./ Osmanlı Tarihi'ni yeniden meydana çıkarıyorum."*

şeklinde cümleler bulunan mektuplar yazıyor, eser geliştikçe basılması için gerekli gördüğü her türlü girişime kendi kafasında gerekçe bulacak duruma geliyordu. Nitekim izin için Maarif Nezareti'ne gön-

Namık Kemal K.'in Mezarı - Bolayır

derdiği kitabın başına II. Abdülhamit'e yazdığı iki övgüyü de koyarak işi sağlama bağlamak istedi. Ama ne var ki, gene de bir jurnal, söz konusu tarihin basımına Sultan Hamit'in yasak koymasına yetmişti. Beş yıllık emeğine konan yasak, Namık Kemal'i manevi yönden çok sarstı. Basım için faizle aldığı parayı maaşı ile karşılaması mümkün olmadığından sıkıntıya düşmüş bunca emek verdiği yapıtın basımının hükümetçe durdurulması ise sağlık durumunu etkileyecek acılar yaratmıştı. Yine de umudunu yitirmemeye çalışıyor, yeni bir karar çıkarma girişimlerinde bulunuyordu. Ölümünden az önce Sakız'dan- Midilli'den Rodos'a atanmıştı (1884); oradan Sakız'a (1888) - yazdığı bir mektupta şöyle demektedir:

> *"Ben tarih ile uğraşmaktan hali değilim. Ön sözün mevcut olan yazılarını tamamen düzelttim. Şu musibet rutubetli havalar biter bitmez yazı yazmaya başlayacağım. Kitap kitaptır; dört yüz sene sonra olsa, yine basılır.."*

Manevi güçsüzlüğü arttıkça, yakalandığı zatürreeye karşı koyma gücünü bulamadı. Kısa süren hastalık sonucu öldü. Ölümünden sonra naaşı II. Abdülhamit'in verdiği özel izinle Bolayır'a, planlarını Tevfik Fikret'in çizdiği mezara taşındı.

FİKİRLERİ

İsmet Bozdağ tarafından hazırlanan **Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri**(23) isimli kitapta Namık Kemal'e ilişkin değerlendirmeleri şu şekildedir:

9 Mart l333 (1917) Beylerbeyi

Kemal Bey, (Namık Kemal) benim mağdurlarım arasında sayılır. Belki biraz da öyledir. Fakat aslında o, kendi kendisinin mağduru idi!..

Kendilerine «Yeni Osmanlılar» dedirten birkaç kişi arasında en çok gözümün tuttuğu, Kemal Bey'dir. Fakat çok karışık ve çapraşık bir insandı. Aile hayatı ile hususi hayatı nasıl birbirini tutmazsa, kalem hayatı ile düşünce hayatı da öylece birbirini tutmazdı. Herkesin aşağı yukarı ne yapabilip ne yapamayacağını kestirebilirdiniz de, Kemal Bey'in ne yapabilip ne yapamayacağını bir türlü kestiremezdiniz; çünkü bunu kendisi de bilmezdi! Mizacında birbirine zıt iki ayrı insan yaşayan nadir kişilerden biri olduğunu söyleyebilirim. Onu yakından tanıyanlar, Saray'la iyi geçindiği günlerde «Osmanlı Tarihi» yazdığını, arası bozuldumu «Köpektir zevk alan sayyad-ı bi insafa hizmetten» diye ejderha kesildiğini çok iyi bilirler. Çabuk tesir altında kalan -belki de- çok samimi bir insandı. Birkaç saat içinde onu kendiniz gibi düşündürebilirdiniz de, kaç saat veya kaç gün bu düşünceyi taşıyacağınızı bilemezdiniz.

"Namık Kemal Hanedana bağlıydı."

Kanun-u Esasî'nin kaleme alındığı günlerde o da bir taslak hazırlamıştı. Mithat Paşa'nın çok yakın dostu olduğu halde, bu konuda bir türlü anlaşamıyorlardı. Önceleri buna çok şaştım; ama sonraları sır çözüldü, her şeyi anladım.

Mithat Paşa temelde Âl-i Osman'a karşı, Kemal Bey Âl-i Osman'dan yana idi. Hanedana büyük saygısı vardı. Bütün İslâhat düşüncelerini bu hanedanın iradesi içinde gerçekleştirmek istiyordu. Buna karşılık Mithat Paşa, bir fırsatını bulup hanedân'ı devirmek ve yerine kendisi geçmek fikrindeydi. Tuhaftır, Mithat Paşa'nın bir akşam «Âl-i Osman'ın yerine Âl-i Mithat» gelse ne lâzım gelir?» dediğini ertesi günü gelip bana haber veren Kemal Bey'dir!

---

(23) Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri: İsmet Bozdağ, Pınar Yayınları, 1985.

Kanun-u Esasî'nin komisyonda görüşüldüğü günlerde idi; Saray'a gelmiş ve hemen «huzur»a çıkmak istemiş. Bana Sait Paşa haber verdi, işlerim vardı, bir başka gün kabul etmek istedim, direnmiş, «Hemen görmeliyim, maruzatım ehhemdir» demiş. Kabul ettim.

Pek perişan bir hâli vardı. Yüzü sararmış, elleri titriyordu. Gerekli tazimden (saygı) sonra : Aman hazırlanan Kanun-u Esasiye müdahale ediniz, yoksa maazallah Devlet-i Osmaniye'nin sonu gelecek, dedi.

Kendisini biraz teskin ettikten sonra, olup biteni anlattı. Mithat Paşa, yakın arkadaşı olduğu için kendisini baskı altına almış, direnmeye yüzü tutmuyormuş..... Ayrıca Süleyman Paşa ile de fikir birliği kurmuşlar, Padişah'ın bütün haklarını Meclis'e devrediyorlarmış!. Bu dediklerini başarırlarsa, maazallah Devletin sonu gelirmiş!. Ne yapıp yapıp bu teşebbüslerini ben önlemeliymişim!.

Bu dediklerinden benim de haberim vardı. Bu teşebbüsleri biraz da üzüntü duyarak takip ediyordum. O günlerde, Kanun-u Esasî'nin ilânı noktasında samimi idim. Muhterem pederim Sultan Abdülmecit'in fikirleri beni zaten bu noktaya getirmişti. Bu konuda Mithat Paşa ile hiçbir ihtilâfımız yoktu. Fakat ben Saray'ın, Meclis'e yardımcı olmasından yanaydım. Mithat Paşa, Saray'ı bir kenara koymak istiyordu. O gün gördüm ki Kemal Bey de tıpkı benim gibi düşünüyor. Bundan çok memnun olduğumu saklayamam..

Bununla beraber, Kemal Bey'i biraz daha söyletebilmek için bu sözü edilen maddelerin hangi maddeler olduğunu sordum. Büht-ü hayretle (şaşarak) gözlerini açtı :

"Aman Efendimiz" - dedi - "Bu Meclis türlü anâsır'dan (çeşitli milletlerden) meydana gelecek. Her şeyin iyisini düşünmek kadar, kötü gelirse tedbirini de ihmâl etmemek gerekir. Osmanlı mülkü sizin şahsınızda birleşmektedir. Hakiki sahibi Allah ise, siz Yeddi Emini'siniz. Bir ihtiyaç vukuunda Meclisi toplamak nasıl yeddi şahanenizde ise, müzakereler sona erdiğinde tatil etmek de elbette yeddi şahanelerinde olmak hikmet-i devletdendir."

Neden korktuğunu anlamıştım. İtiraf ederim ki, vatanperver bir insandı. Mülkün bakâsını her şeyin üstünde görüyordu. Nasıl oldu da beni tahtımdan devirip biraderim Murad'ı yeni baştan tahta çıkarmak hevesine kapıldığını anlayamadım. Biraderim Sultan Murad'ın kendisi gibi Mason olduğu için mi, yoksa biraderime her şeyi daha kolay kabul ettirebileceğini düşündüğünden midir, hâlâ yerine koyamıyorum.

Birgün tarih, kendilerine Genç Türkler (Jön Türkler) dedirten kimselerin neden Mason olduklarını elbette araştıracak ve ortaya koyacaktır. Benim tahkik ederek öğrenebildiklerimin hemen hepsi Mason'dular ve yine hemen hepsi, İngiliz Locası'na bağlıydı! Bu localardan maddi yardım görüyorlardı. Bu yardımların insanî mi, siyasî mi olduklarını tarih elbette öğrenecektir!

Daha önce de söylediğim gibi, Kemal Bey'in Magosa'ya gidişi, Midilli'ye gönderilişi hep kalemine ve vatanseverliğine kıyılamadığı içindir. Yoksa çok daha ağır cezalara çarptırılması icap eden işlere girip çıkmıştır, İstanbul'da kalması mahzurluydu. Çünkü, çevresine toplananlar onu kışkırtıyorlar, diledikleri gibi kullanıyorlardı. Nitekim bu yüzden hapsettim, sürgün ettim ama, muhabbetimi bir gün bile eksiltmedim. Nerede olmuş olursa olsun, kendisi ve ailesi refah içinde yaşamıştır. Bana olan minnet ve şükranını anlatan mektupları, Yıldız evrakı arasında saklıdır. Aranırsa, elbette bulunur. Çünkü bu kusurunu, rahmetli, kendisi dahi bilirdi. Allah rahmet eylesin!"

Namık Kemal'in felsefi görüşü Aydınlanma felsefesi denen ve deney ve zekâya bağlılığı insanın başlıca özelliği olarak gören felsefi görüşe dayanmaktaydı. Aydınlanma felsefesinin "akla, doğaya, insanın mutluluğuna aykırı tüm peşin yargılara karşı olmak" biçiminde özetlenen temel amacı giderek, siyasal ve ekonomik gücünü algılayan burjuvazinin savaşım aracı haline geldi. Aydınlanmacılar kilise ile feodal ideolojinin etkisinin kırılmasına katkıda bulundular. Kendilerini aydın olarak niteleyen Osmanlı seçkinleri 19. yüzyılın ikinci yarısında aydınlanma felsefesinin kimi ilkelerini benimseyerek savunmaya başladılar. Şinasi K., Münir Tahir Münif Paşa K. (24), Ali Suavi K., Namık Kemal K. aydınlanma hareketinin başlıca temsilcileri oldular. Daha sonra zekâya bağlılık, bilim düşüncesi ve ilerleme düşünüleri romantik edebiyat anlayışı, devrimci ve coşkulu ifadelerle bütünleşerek Namık Kemal'de devam etmiştir. Gazeteci yazar olarak kalemiyle yarattığı etkiler ise neredeyse bütün araştırmacılar tarafından oldukça etkin kabul edilmekte, kalemin yaratabileceği güç için en onemli örneklerden biri olarak gösterilmektedir.

Döneminin en verimli kalemlerinden biri olan Namık Kemal'in, -Ebuzziya Tevfik'e göre- yayımladığı yazıların sayısı, 500'den fazladır. Bunlar özellikle, 1863-1873 yılları arasında *Tasvir-i Efkar, Muhbir, Hürriyet, Basiret, İbret, Hadika, İttihat, Sadakat, Diyojen ve Va-*

(24) Münir Tahir Münif Paşa K. (1830-1910): Osmanlı devlet adamı ve bilgin. Tanzimat döneminde bilim ve eğitim alanında reformların yapılmasında etkin rol oynamıştır.

kit gazetelerinde çıkmıştır. Hükümetlerin baskısının arttığı evrelerde, makalelerini küçük broşürler ya da kitaplarının başında önyazılar olarak yayımladığı görülür. Araştırmacılar Namık Kemal'in bu türdeki yazılarının da, dönemi içinde büyük etkiler yarattığında birleşirler.

Namık Kemal'in oğlu şair Ali Ekrem Bolayır şöyle yazmaktadır:

"Konuşma dilinden yazı diline soktuğu binlerce Türkçe kelimeden maada Fransızca, Arapça ve Acemce'den tercüme suretiyle birçok lügatı Türkçeye nakletmiştir. Dili bu suretle çok zenginleştirmiştir. ***Vatan, hürriyet, vicdan, hamiyet, inkılap, ihtilal, siyasiyat, matbuat, hükümet, ahenk*** *gibi binlerce kelimeyi hep Kemal ya ilk defa yazarak ya da yazılarında tekrar ederek zamanında herkese kabul ettirmiştir."*

MASONLUĞU

Türkiye'de Masonluğun oluşumu, Namık Kemal'in yaşamını sürdüğü zamana denk gelmektedir. Masonluk, Türkiye'de, 18. yüzyıldan başlayarak, Avrupa'da ortaya çıkmasından pek az sonra biliniyordu. İstanbul'da ilk Mason Localarının 18. yüzyıl başında ortaya çıktığı söylenir. Osmanlı Masonluğu gerçek atılımını ancak Tanzimat döneminde, 1850 ile 1875 arasında yaşamaya başlamıştır. Mason hareketi, özellikle Mustafa Reşit Paşa[25] döneminde önem kazanmıştır.

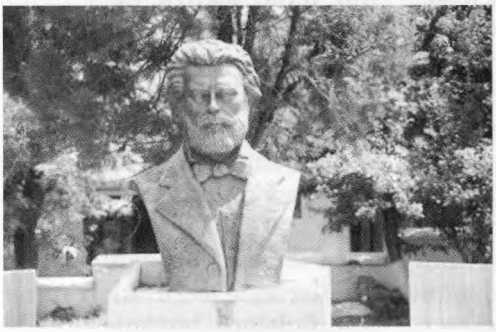

Namık Kemal K.'in Bolayır'da anıt mezarı girişindeki büstü

(25) *Mustafa Reşit Paşa'nın mason olduğu, ancak çalıştığı loca adının henüz bilinmediği belirtilmektedir. (Bak. Ünlü Masonlar, Fadıl Güvenç; Başak Locası Yayınları; Abdurrahman Erginsoy:* ***Türkiye'de Masonluğun Doğuşu*** *adlı kitabında Mustafa Reşit Paşa'nın 9 Kasım 1861 yılında No. 891 Bulwer locasında kayıtlı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Büyük Loca'mızın Internet Sitesi'nde, Ünlü Masonlar arasında yer alan Mustafa Reşit Paşa'nın, yine Büyük Loca Yayınlarından Türkiye'deki Masonik Faaliyetler Hakkında Kronolojik Etüt adlı 1988 baskılı kitabında Mason olduğu belirtilmektedir.*

Fransa'da bir çok kez elçi olarak görev yapmış olan Mustafa Reşit Paşa, İngiltere'de, yakın dostu ve daha sonra Babıali nezdinde elçi olacak olan Lord Stratford Cunning ile beraber mason olmuştu.

Kırım savaşı sırasında, Masonluk Türkiye'de, genişleyip yaygınlaştı. İngiliz ve Fransız localarının arttığını görüyoruz. İstanbullu bir grup Mason, Fransa Maşrık-ı Âzam'ı (Büyük Doğu/Grand Orient) ile Kasım 1855'de İstanbul'da Fransız obediyansından bir Loca oluşturulması için temas kurarlar. Nisan 1858'de *l'Etoile du Bosphore* (Boğaziçi Yıldızı) doğar; arkasından da, 23 Mart 1863'de *l'Union d'Orient* (Doğu Birliği) doğar. 1870'e doğru Fransa Maşrık-ı Âzam'ının İstanbul'da dört locası vardı; *l'Etoile Bosphore, l'Union d'Orient, Ser, I Proodos.*

l'Etoile du Bosphore'un, ilk başlarda çoğunlukla İstanbul'daki Fransız kolonisinden, Yahudi, Ermeni ve diğer azınlık cemaatlerinden olan üyeleri arasında, 1860 yılında sadece bir Türk'ün ismine rastlanmaktadır(26). 1860'lı yılların başında bu Loca, üyelerinin büyük kısmını yeni kurulmuş olan *l'Union d'Orient*'e kaptırır. Çünkü *l'Etoile du Bosphore* yöneticileri, *l'Union d'Orient*'in aksine Localarının Fransız niteliğini korumak istiyordu. Diğer taraftan İstanbul'daki yabancı Masonların çoğu, daha misafirperver olan *l'Union d'Orient*'in toplantılarına katılmak istiyorlardı, çünkü bu mahfil bünyesinde Osmanlı toplumunun seçkinleriyle kardeşlik ilişkileri kurabiliyorlardı.

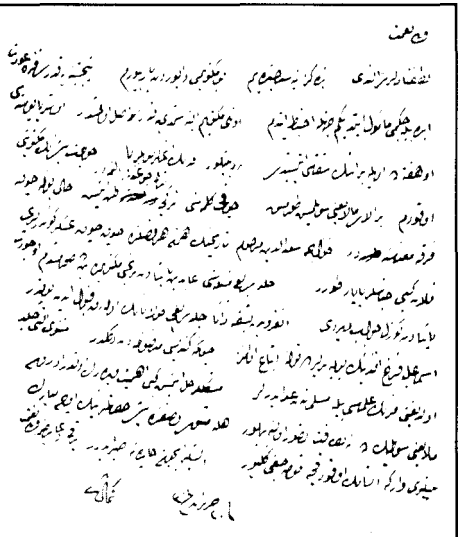

Namık Kemal'in el yazısı

1864 yılında Louis Amiable, *l'Union d'Orient*'in üçüncü Üstadı Muhterem'i olduğu zaman 27 yaşındaydı ve *l'Union d'Orient* doruk noktasına Amiable'nin üst üste

(26) *Bab-ı Ali'de katip olan Hilmi Emin Efendi (1831-1875): Öğrenimini tamamladıktan sonra Bab-ı Ali'ye intisap etti. Gösterdiği başarı Mabeyin-i Hümayun'a katip olarak girmesine yol açtı. 1871 yılında başarısıyla başkatip oldu. Daha sonra Şura-yı Devlet azalığına tayin edildi (1873).*

locayı yönettiği zamanlarda ulaşmıştı (1864 -1869). 1865 yılında *l'Union d'Orient*'de sadece üç Türk üye varken, 1867'den 1869'a kadar, Müslümanların, gitgide artan sayıda *l'Union d'Orient*'e girdiğini görüyoruz. 1867 yılında Locanın 127 üyesinin 41'i, 1868 yılında ise 143 üyenin 53'ü Müslümandır. Türk Masonlarının çoğu ise ordudandır.

O sıralarda Locanın Üstadı Muhteremi Louis Amiable(27)'dir ve Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa tarafından da desteklenmektedir. Ferik İbrahim Edhem Paşa K. ve Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa bu Locada 1868 yılında tekris olmuşlardır.

Mısır Hidivi Mehmed Ali Paşa'nın torunu olan Prens Mustafa Fazıl'ın serveti milyonlarla ölçüldüğü halde, gerek Yeni Osmanlılar hareketinin liberal önderlerinden biri, gerekse Namık Kemal ve Şinasi gibi birçok Osmanlı aydınının mali destekçilerinden biri olarak biliniyordu. Ayrıca en yakınındaki yardımcılarından çoğu da - katibi Vasıf Azmi Efendi, iki yaveri Hüseyin Galib Bey ve Ahmed Celal Bey, başhademesi Mehmed Hamdi Efendi- *l'Union d'Orient*'e katılarak Locanın içinde oldukça büyük bir "Mısırlı" kümesi oluşturmuştur.

Amiable'nin Fransa'ya dönme kararının ardından Locanın Üstadı Muhteremi seçilen nüfuzlu bir gazeteci olan Nicolas Bordéano, herkesle olduğu gibi, dönemin sadrazamı Mehmed Emin Paşa(28) ile de yakın ilişkiler içindeydi; ancak Mehmed Emin Paşa'nın l'Union d'Orient içinde de kalabalık bir şekilde yer alan liberal Osmanlılara açık bir düşmanlık beslediğini herkes biliyordu. Prens Mustafa Fazıl ve dostlarıyla önceden birçok kez polemiğe girmiş olan bir kişinin dostluğu kuşku yaratan bir durumdu ve çok geçmeden Mustafa Fazıl ve Kardeşleri, 1869 sonunda Bordéano seçilir seçilmez, istifa ettiler.

---

(27) Louis Amiable (1837 -1897) Fransız Masonluğunun 19. yüzyılının ikinci yarısının ileri gelenlerinden biridir. Türkiye'de bulunduğu sırada, 1868'de Rose-Croix Şövalyeliğine yükselmiştir. 1884'de Grand Orient'in 33. Derecesine getirilmiştir. Bundan sonra Conseil de l'Ordre üyesi olmuş ve Grand Collège des Rites'in Büyük Hatipliğine getirilmiştir. Masonluk tarihi hakkında birçok yapıtı vardır. Özellikle "Une Loge Maçonnique d'avant 1789", "R.L. Les Neuf Soeurs" ,"L'Internationale Noire et La Franmaçonneris" ve ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda Masonluğun durumu hakkında çok ilginç bir raporun sahibidir.

(28) Mehmed Emin Paşa (1813-1871): Kıbrıslı Hüseyin Efendi'nin oğludur. Öğrenimini Londra ve Paris'te tamamladı. 1854'te Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'nın önerisiyle sadrazam yapıldı, ancak kısa bir süre sonra Mustafa Reşit Paşa ile anlaşmazlığa düştü ve İngiliz büyükelçisinin de etkisiyle sadrazamlıktan alındı. 1859 ve 1860 yıllarında ikinci ve üçüncü kez sadrazamlık görevine getirildi. Tahta gelen Abdülaziz ile ters düşünce 1861 yılında görevinden alındı.

Bir başka Mısırlı Prens, Mustafa Fazıl Paşa'nın akrabası, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Abdülhalim (Halim) Paşa, *Şûra-yı Âli-i Osmanî* adıyla 1861'de Maşrık-ı Âzam'a bağlı Osmanlı Yüksek Şûra'sını kurmuştur. Prens Mustafa Fazıl Paşa (Hidiv İsmail Paşa'nın Kardeşi), *l'Union d'Orient* Locasını terkederek Şûra-yı Âli-i Osmani'ye girmiş ve arkasından da önemli sayıda Mısırlı bir üye gurubunu sürüklemiştir. Türkiye Yüksek Şûrası'nın kurucuları da Prens Halim Paşa, Prens Mustafa Fazıl Paşa ve *l'Union d'Orient*'den ayrılan Mısırlı kardeşlerdir.

Diğer taraftan, Namık Kemal'in ismine ise, *I Proodos* (Terakki) adını taşıyan ve üyelerinin çoğunu Rum azınlıkların oluştuğu bir Locada rastlanmaktadır. Bu Loca da, Fransa Maşrık-ı Azamı'nın verdiği yetki sayesinde, 28 Ocak 1868'de İstanbul'da kurulmuştur. Üyelerini Rum azınlıklardan toplamak eğiliminde olduğu halde hiçbir zaman fazla dışlayıcı bir eğilim göstermemiştir. Otuz yıllık varlığı boyunca önemli miktarda Rum olmayan üyeyi de kabul etmiştir. Bunlar arasında Şehzade Murad, kardeşi Şehzade Nureddin ve Şehzade Kemaleddin gibi önemli şahsiyetler de bulunmaktadır.

31 Aralık 1870'de Üstadı Muhteremlik görevi Cleanthi Scalieri[29]'ye geçmiş ve onun zamanında Loca büyük bir gelişme içine girmiştir. Çoğu Yunanlı olan Hıristiyanların yanı sıra, sarayda ve devlette büyük makam sahibi pek önemli Müslüman şahsiyetler de bu Locada görülmektedir. Cleanthi Scalieri de, imparatorlukta çeşitli milletlerin aynı çatı altında kardeşce bir arada yaşamalarından yanaydı ve Locasının kapılarını sonuna kadar Yahudilere ve Müslümanlara açmıştı. *l'Union d'Orient*'de olduğu gibi, toplantılara Türkçeyi o da sokmuştur. 1872 Ekim'inde bu Locada, 19'u Türk olan 68 üye bulunmakta ve Türkler arasında okuduğumuz bir ad; "Kemal, Mehmed Namık edebiyatçı", dikkatimizi çekmektedir.

Üye listesinde ilgimizi çekenlerden biri de, Asaf Süleyman Bey'dir. Tamer Ayan K.'in anneanesinin dayısı Bursa valisi Ahmet İzzet Paşa'nın oğlu gazeteci ve şair Asaf Süleyman K. (Bağdat 1841 -İstanbul 1913) *I Proodos* Locasında 1872-1873 yılları arasında Mason olmuştur.

---

(29) Cleanthi Scalieri (Ölümü 1880): Annesi Yunanlı, babası İtalyan çok zengin bir aileye mensuptur. İstanbul Rum Cemaatinin önde gelen kişilerinden biridir ve Proodos Locası Üstadı Muhteremliğini yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğunu oluşturan ulusların kardeşçe yaşamasına taraftardır. Locasının kapılarını Musevi ve Müslümanlara açmış, L'Union d'Orient Locası'nı örnek alarak Türk Dili'ni Loca çalışmalarına sokmuştur. V. Murat'ı kaçırma plânı başarısızlıkla sonuçlanınca, bir gemiyle Atina'ya kaçmak zorunda kalmıştır.

Asaf Süleyman K., Ali Suavi'nin yakın arkadaşıdır. 1878 tarihinde Çırağan Sarayından Ali Suavi ve bazı Masonlarla birlikte V. Murat'ı kaçırma olayı ile ilgili görüldüğünden üç yıl Sakız adasına sürgüne gönderilmiştir. Meşrutiyetten sonra İstanbul'a dönmüştür. *Basiret, Tarik* ve *Vakit* gazetelerinde yazılar yazmıştır. (30)

20 Ekim 1872'de, bu listeye, pek önemli bir yeni üye eklenir: Sultan Abdülmecid'in büyük oğlu Şehzade Murat Louis Amiable'nin evinde, alabildiğine gizlilik içinde Masonluğa girmiştir. Aynı yılın 8 Aralık toplantısında Şehzade, 2 ve 3'üncü sembolik dereceleri almıştır. Kısa bir süre sonra, Eylül 1873'de kardeşi Şehzade Nureddin ve Ağustos 1874'de ise Şehzade Kemalettin Efendiler de bu Locaya kabul edilmişlerdir. Bu tekrisler Fransa Maşrık-ı Azamı'nda büyük memnuniyetle karşılanmıştır.

Şehzade Murad'ın, Scalieri ile dostluk ilişkileri vardı. Masonluğa girdiği aynı yıl, Şehzade Murat, Namık Kemal'in girişimi uzerine Mithat Paşa'yla temas kurmuştur. Şehzade, böylece Locadaki üyeler arasında en samimi yardımcılarından kimi insanları bulmuştur. Öyle olduğu içindir ki, 1876'da, sadece üç aylık bir saltanattan sonra, V. Murat, hastalığı gerekçesiyle tahttan uzaklaştırılıp da, II. Abdülhamit mutlakiyetini kurmaya başladığında, bu dostluk ilişkisi Scalieri'nin masonik hayattan düşmesine yol açmıştır. Abdülhamid'in tahta çıkışı *I Proodos* ve Scalieri için tam bir felaket olmuştur. Birkaç haftalık askıya alınmayı müteakip tekrar başlayan çalışmalarda Kardeşler arasında uzlaşmaz çelişkiler bulunan hiziplerle birbirlerine düştüler. Sonunda Scalieri günah keçisi oldu ve çeşitli gayrınizami davranışlarla suçlanarak -özellikle de mahfil kasasından zimmetine para geçirmekle- Kasım 1876'da Üstadı Muhteremlik görevini bırakmak zorunda kaldı. Temmuz 1878 yılında bir muhbir içlerinde Scalieri'nin de bulunduğu bazı Masonları, Sultan Murad'ı hapsedildiği Çırağan Sarayı'ndan kaçırmaya çalışmakla suçladı. Bu bilgiler doğrultusunda baskın yapan polis bazı komploculları gerçekten de ele geçirdi. Scalieri ise suç delili sayılabilecek bazı belgeleri de yanına alarak kaçacak zamanı zor buldu. Bu durum sonunda Türkler kitlesel halde panik vaziyette Locayı terk ettiler. Ve yıl sonunda (1878) Locada Namık Kemal de dahil olmak üzere hiçbir Türk kalmamıştı.

Namık Kemal'in, uğrunda bütün yaşamını feda ettiği özlem ve fikirlere böylesine uygun bir amaç taşıyan bir harekete katılmasında, şaşıla-

(30) Asaf Süleyman: Meydan Larousse, Cilt I., sayfa 709; Paul Dumont, Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk, YKY, 2000, sayfa 197

cak bir şey yoktur. Namık Kemal'i sadece masonik ideolojinin bir parçası olarak görmek tabii ki yersizdir. Ancak onun yazılarında aktardığı konular ile aynı dönemde Masonların ilgilendikleri temaların çarpıcı benzerliği dikkat çekicidir; ilerleme, özgürlük, adalet, demokrasi ve vatan.

Paul Dumont[31], masonik fikirler ile Namık Kemal'in görüşleri arasındaki ilişkiyi şu şekilde tanımlamaktadır:

"Namık Kemal belki de mabedin sütünları arasında sık sık çınlayan özgürlük sözcüğünü duyma fırsatı bulduğu için onu siyasi ve felsefi söyleminin dayanaklarından biri haline getirmiştir. Antolojiler Namık Kemal'den şu ifadeyi saklamışlardır: "Hürriyet insan için besin kadar vazgeçilmezdir". Abdülaziz'in aydınlara karşı baskısını artırdığı bir dönemde ise İbret'te çıkan bir makalesinde şu ifade yer almaktadır: "İnsanların hakkı ve amacı sadece yaşamak değil, hür yaşamaktır". Bu özgürlük Kemal'e göre sınırsız değildi. Herkesin temel haklarının korunmasını ve buna paralel olarak herkesin kanun karşısında eşitliğini güvence altına alacak kuralları koymak da topluma, esas olarak toplumsal yapıyı taçlandıran devlete düşüyordu. Ancak bu fikirlerin ortaya atıldığı 19. yüzyılın ortalarında, Namık Kemal kıratında bile olsa, Müslüman bir Masonun tamamen laik, İslam'ın denetiminden kurtulmuş bir siyasi ve toplumsal sistem tasavvur edebilmesi için vakit kuşkusuz çok erkendi. Buna rağmen, Namık Kemal en azından modern bir devletin keyfi yönetime ve adaletsizliğe razı olamayacağını; toplumsal bünyenin işleyişinin herkes tarafından kabul edilen ve mevki ya da etnik ya da dini aidiyet farkı gözetilmeksizin herkese uygulanan genel kurallara uydurulması gerektiğini yüksek sesle dile getirmeyi bilmiştir.

Hukuka saygılı ve özgürlük dağıtıcı bir devleti savunan yazılarında İslam'a da sahip çıkan Kemal, Mason Biraderleri gibi, Türkiye'de kesin bir kuvvetler ayrımını ve topluma özlemlerini dile getirme olanağı sağlayabilecek meşruti bir rejimin kurulmasını talep ederken, İslam'a çok daha ısrarlı göndermelerde bulunur. En önemli makalelerinden biri İslami kurumlar içinde meşveretin[32] önemli yerini hatır-

(31) *Paul Dumont (Lübnan, 1945): Çağdaş Türk dili, edebiyatı ve tarihi profesörü. Centre National de la Recherche Scientifique'de (CNRS) araştırmacı olarak bulundu. Strasbourg Üniversitesi ve CNRS bünyesindeki farklı görevlerinden sonra halen İstanbul'daki Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nün (IFEA) müdürlüğünü yaptı.*

(32) *Meşveret: Hükümdarın, devletin üst yöneticilerinin, ulema ve komutanların topluca görüşlerini alması, onlara danışması. İslami yönetim kurallarından biridir ve hükümdarı bağlayıcı nitelik taşımaz.*

latır ve meşruti hükümet düşüncesinin yeni bir fikir olmayıp, eski adetlere tamamen uygun düştüğünü vurgular.

Haliyle bu "geleneğe geri dönüş"örtüsü altında söz konusu edilen, Masonluğun idealleriyle tam bir uyum içinde, mutlakiyetin kaldırılması ve meşruti monarşinin temel dayanaklardan birini oluşturduğu liberal bir programın uygulanmaya konmasıydı..

Namık Kemal kendi kuşağındaki birçok aydın gibi, bir yandan kökünü İslam geleneğine dayandırırken, diğer yandan Osmanlı İmparatorluğu'nun ödünsüz batılılaşmasından yanaydı....

Müslüman reformcu mu, Mason mu? Biri diğerine kesinlikle engel değildi...."

İrene Melikoff(33) Namık Kemal'in Masonluğuna ilişkin ilginç saptamalarda bulunmaktadır;

"Namık Kemal'in böyle bir harekete katılması sürpriz olmamakla beraber, şu noktayı saptamak da ilginç: Namık Kemal, Masonluğa hiç kuşkusuz Avrupa'da bulunduğu sırada girmiştir. Ancak, göze ilk çarpan nokta da şu: İngiliz Masonluğuna girmiş Mustafa Reşit Paşa, Midhat Paşa ya da Prens Mustafa Fazıl Paşa gibi ünlü Türk Masonlarının tersine, Namık Kemal, Fransız Maşrık-ı Azam'ına bağlı bir Locaya girmiştir. Gerçekten, Batı'ya olan hayranlığına ve Osmanlı İmparatorluğu'nu modernleştirmeye çalışanlara sağladığı desteğe rağmen, şunun farkındadır: Batı'nın girişi, İmparatorluğu Avrupa'ya bağımlı bir devlet haline düşürecektir. İlerleme ve reform arzusuna rağmen, Namık Kemal, bir bütün olarak Osmanlı yurduna derinden

---

(33) İrene Melikoff (doğm. 1917): Babası Bakülü bir Türk, annesi Rustu. Petrolcülük işleriyle uğraşan ailesi Ekim Devrimi olunca Finlandiya'ya kaçar. Oradan Fransa'ya giderek Paris'e yerleşirler. Melikoff babasının kütüphanesinde 14 yaşındayken Hafız Divanı'nı, Ömer Hayyam'ı ve Sadi Şirazi'yi okur. Sorbon Üniversitesi'nde önce İngiliz edebiyatını bitirir. Daha sonra ise Şark dillerine ve Türkolojiye devam eder. Fars dili ve edebiyatını öğrenir. Safaviler üzerine çalışır. Prof. Adnan Adıvar'ın öğrencisi olur. Ünlü İslam araştırmacısı Louis Massignon onu Sufiliği araştırmaya yöneltir. Fuat Köprülü ve Ömer Lütfi Barkan'la yakın ilişki içinde olur. Türk destanları üzerine çalışan Melikoff mistisizmi öğrenmek isterken Alevilikle karşılaşır. Çalışmalarını Alevilik üzerine yoğunlaştırır. Türkoloji'ye katkısı 1968 yılında Strasbourg Türk Etüdleri Enstitüsü direktörü olmasıyla hız kazanır. 1970 yılından beri yayınlanan önemli bir Türkoloji dergisi olan Turcica'nın da kurucusu olur. Ünlü matematikçi Salih Zeki'nin oğluyla evlenen Melikof bir süre de Türkiye'de yaşar.

derine bağlıdır. Ülküsü, bir modern devlettir ama bu devlet, İslam gelenekleri içinde Doğulu kalacak, Müslümanları olduğu kadar Hıristiyanları da içine alan bir Osmanlı yurdu olacaktı ve bütün bunlardan dolayı, istilacı Batı'ya karşı, bir denge sağlayabilecekti."

Namık Kemal, düşün insanı olarak ve sanatçı olarak dönemine damgasını vurmuş, birçok aydın insana örnek olmuştur.

KAYNAKLAR

Ali Fuat Cebesoy, ***Sınıf Arkadaşım Atatürk,*** *İnkılâp Kitapevi, 1999.*

Cemil Koçak, ***Yeni Osmanlılar ve Birinci Meşrutiyet,*** *İletişim Yayınları, 2003*

Irene Melikoff, ***Namık Kemal'in Bektaşiliği ve Masonluğu,*** *Amaç Yayıncılık, 1988*

İsmet Bozdağ, ***Abdülhamit'in Hatıra Defteri,*** *Pınar Yayınları, 1985*

John Freely, ***Osmanlı Sarayı, Bir Hanedanlığın Öyküsü,*** *Remzi Kitapevi, 2002.*

Mustafa Nihat Özön, ***Namık Kemal ve İbret Gazetesi,*** *YKY, 1997*

Paul Dumont, ***Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk,*** *YKY, 1999*

Selçuk Akşin Somel, ***Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi,*** *İletişim Yayınları, 2003*

Şerif Mardin, ***Yeni Osmanlı Düşüncesi, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,*** *İletişim Yayınları, 2003*

Şerif Mardin, ***Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu,*** *İletişim Yayıncılık, 2003*

Şükran Kurdakul, ***Namık Kemal,*** *Altın Kitaplar Matbaası, 1991*

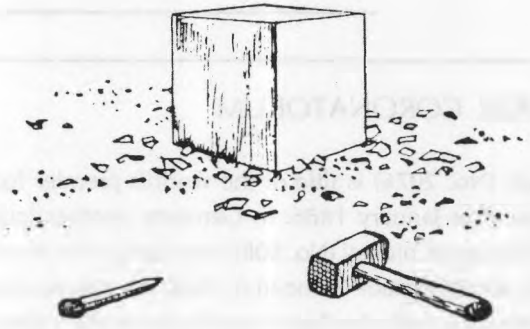

MİMAR SİNAN

Bulletin of the Grand Lodge

of Free and Accepted Masons of Turkey

ISSN 1301-2762

CONTENTS

6. Message from the Grand Master ..... Kaya PAŞAKAY

9. Grand Officers Meeting No: 5, January 6, 1952 ..... Suha UMUR

24. Ahmet Rıza Bey Replies the Invitation to Masonry (November 17, 1892) ..... Tamer AYAN

43. Freemasonry ..... *Trans.:* Can KAPYALI

50. Bro. Namık Kemal (1840 - 1888) ..... Eralp POLAT

78. Ars Quatuor Coronatorum ..... Hasan AKDENİZ

91. News from Lodges ..... Mimar SİNAN

106. Obituaries ..... Mimar SİNAN

Address : 25, Nuruziya Sokağı — Beyoğlu / İSTANBUL

YEAR : 2004 NO : 134